

לוב

תהליך שילובה מחדש של לוב בקהילה הבינלאומית הוסיף להתקדם למרות הפרות זכויות האדם המתמשכות מצד הממשלה. במהלך שנת 2009 הידקו ממשלות אירופיות וארה"ב את קשריהן עם לוב בשל אינטרסים עסקיים ונוכח שיתוף הפעולה של לוב במלחמה בטרור ובהגירה בלתי מוסדרת.

כלפי פנים, הפיקוח הממשלתי ודיכוי החברה האזרחית נותרו בגדר נורמה חרף התקדמות מסוימת לקראת רפורמה. הרשויות ממשיכות לכלוא אנשים שמתחו ביקורת על המערכת הפוליטית של המדינה או על מנהיגה, מועמר קדאפי, ולוב עדיין מטילה הגבלות קשות על חופש ההתאספות ועל חופש הביטוי, בין השאר באמצעות הוראות בחוק העונשין המגדירות כעברות פלילית "העלבת עובדי ציבור" ו"התנגדות לאידיאולוגיית המהפכה". עם זאת, בשנת 2009 ניתן מרחב מסוים להשמעת דברי ביקורת בעיתונות, הוצעה רפורמה בדיני העונשין ונרשמה סובלנות גדולה יותר למחאה ציבורית שהשמיעו בני משפחותיהם של קורבנות שביקשו לחשוף את הפרטים לגבי טבח שהתקיים באחד מבתי הכלא בשנת 1996 ולקבל פיצויים בגינו.

אסירים פוליטיים

לוב ממשיכה לעצור בני אדם רבים בגין פעילות פוליטית לא-אלימה. מאות בני אדם נוספים "נעלמו", חלקם למשך כמה עשורים. בשנת 2009 הוציאו הרשויות לחופשי כמה אסירים פוליטיים. בכלל זה שוחררו בחודש מארס ג'מאל אל-חאג'י ופ'רג'י ח'מיד, שהיו האחרונים להשתחרר מבין קבוצה של 14 אסירים שנעצרו בשנת 2007 בגין תכנון הפגנה לא-אלימה לציון יום השנה לפיזור האלים של המפגינים בעיר בנגאזי (אדם נוסף מתוך ה-14, עבד א-רחמן אל-קוטיווי, שבתחילה דווח ש"נעלם", שוחרר ככל הנראה בשנת 2008, אך דבר שחרורו לא נחשף בתחילה). רבים אחרים עדיין נתונים במעצר, ובהם עבד א-נאסר א-רבאסי המרצה 15 שנות מאסר שהושתו עליו בשנת 2003 בגין כתיבת רומן העוסק בשחיתות ובזכויות האדם.

פתחי אל-ג'המי, האסיר הפוליטי הבולט ביותר בלוב, מת ב-20 במאי 2009 בבית חולים ירדני בגיל 69 לאחר שריצה שש שנות מאסר וחצי בבית כלא בלוב. בחודש מארס 2004 כלאו סוכני מנגנון ביטחון הפנים את אל-ג'המי לאחר שקרא לדמוקרטיזציה ומתח ביקורת על קדאפי. אל-ג'המי, שסבל מסוכרת, יתר לחץ דם ומחלת לב, הועבר בחודש יולי 2007 למרכז הרפואי הממשלתי בטרפולי, ושם הוא הוחזק בהשגחת מנגנון ביטחון הפנים ולא הורשה לעזוב את בית החולים. אל-ג'המי הוטס לירדן 15 ימים לפני מותו לאחר ששקע בתרדמת יומיים קודם לכן.

מעצר שרירותי

על-פי אומדן הוועדה העממית הכללית לענייני משפטים, שהיא משרד ממשלתי, כ-500 אסירים שריצו את עונשם או זוכו בבתי המשפט בלוב עודם כלואים מכוח צווים שהוציאה סוכנותביטחון הפנים. הסוכנות, הכפופה לסמכותה של הוועדה העממית הכללית לענייני ביטחון הציבור, אחראית על הפעלתם של שני בתי כלא, עין זארה ואבו סלים, ובהם היא מחזיקה עצירים "ביטחוניים". סוכנות ביטחון הפנים סרבה להוציא אל הפועל צווים שיפוטניים שהורו לשחרר עצורים אלה, וזאת חרף הפצרותיו של שר המשפטים.

הטבח של שנת 1996 בכלא אבו סלים

בחודש דצמבר 2008 התחילו רשויות לוב לייצע את משפחותיהם של 1,200 האסירים שנהרגו ב-29 ביוני 1996 בבית הכלא אבו סלים שבטריפולי על מותם של יקיריהם באמצעות הנפקת תעודות פטירה (בהרבה מקרים מבלי לציין את סיבת המוות). מוקדם יותר, בחודשים יוני וספטמבר 2008, הורה בית המשפט של צפון בנגאזי לחשוף מה עלה בגורלם של ההרוגים באירוע זה. הרשויות בלוב הציעו פיצוי בסך 200 אלף דינר (615 אלף ש"ח) למשפחות שיסכימו לוותר על כל תביעה משפטית, אך מרבית משפחות הקרבנות בבנגאזי סירבו לקבל פיצויים בתנאים אלה והן מוסיפות לקרוא לרשויות לחשוף מה אירע ביום ההרג ולמצות את הדין עם האחראים. הרשויות לא פרסמו כל דיווח על התקרית ולא חייבו איש לתת את הדין על הטבח. ב-6 בספטמבר 2009 שר הביטחון בפועל הקים ועדת חקירה המורכבת משבעה שופטים בראשותו של שופט צבאי לשעבר והטיל עליהם לחקור את המאורעות.

חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וחופש ההתאספות

במהלך השנה נרשמה סבלנות גדולה יותר כלפי דיון וויכוח בעיתונות, אך חופש הביטוי נותר מוגבל ביותר. סעיף 178 לדיני העונשין קובע עונשים של עד מאסר עולם על הפצת מידע הנחשב כ"משחיר את השם [של המדינה] או פוגע באמון בה בחו"ל". אנשים המתבטאים בגנותו של קדאפי נענשים לעתים קרובות וצנזורה עצמית נפוצה מאוד. שני עיתונים בבעלות פרטית, "אויג'א" ו"קורינה", מפרסמים דברי ביקורת מוגבלים על הרשויות בלוב, אך לדברי עיתונאים, כאשר הם מותחים ביקורת כלשהי הם זוכים להטרדות. תביעות משפטיות בגין לשון הרע מוגשות לעתים מזומנות, ובלוב עברה זו כרוכה בעונשים פליליים.

בלוב אין ארגונים לא-ממשלתיים עצמאיים, והחוקים במדינה מגבילים מאוד את חופש ההתאגדות. חוק מס' 71 אוסר על כל פעילות קבוצתית המתנגדת לאידיאולוגיה של מהפכת 1969, ודיני העונשין קובעים עונש מוות על המצטרפים לקבוצות כאלה. הממשלה סירבה להתיר את פעילותם של ארגונים עצמאיים של עיתונאים ועורכי דין. הארגון היחיד שיכול לבקר בגלוי הפרות של זכויות האדם הוא "אגודת זכויות האדם" של "קרן קדאפי", שבראשה עומד סייף אל-אסלאם אל-קדאפי, בנו של מנהיג לוב.

ההגבלות הודקו ב-29 ביוני 2009 כאשר הוועדה העממית הכללית קיבלה החלטה המחייבת כל מי שמעוניין לקיים פגישה או סמינר להצטייד שלושים יום מראש באישור מוועדה ממשלתית חדשה. ההחלטה אף מחייבת מארגנים של פגישות כאלה למסור רשימה של כל המשתתפים בהן ושל הנושאים שידונו.

הפגנות גם הן אינן חוקיות בלוב, אך במהלך שנת 2009 התקיימו בבנגאזי כמה הפגנות של משפחות קרבנות ההרג בכלא אבו סלים. בהפגנה הגדולה מביניהן, שהתקיימה ב-29 ביוני, השתתפו למעלה ממאה מפגינים. במרבית המקרים התירה הממשלה למשפחות להפגין, והעיתונות הלוכית סיקרה מפעם לפעם את פעולותיהן של המשפחות ואת דרישותיהן, אך כמה מהמארגנים סבלו מהטרדות ומאיומים, ובחודש מארס נעצרו כמה מהם בידי גורמי ביטחון. בנוסף, המשפחות הקימו ועדה שתציג את דרישותיהן.

אלימות נגד נשים וילדות

ב-21 באוקטובר 2009, לפחות 10 נשים שגילן בין 18 ל-27 המתגוררות בבית מחסה ממשלתי לנשים וילדות שהתייתמו בילדותן ארגנו הפגנה נדירה בדרישה לשים קץ להטרדות המיניות שמהן הן סובלות לטענתן בבית המחסה. עיתונאי שסיקר את ההפגנה עבור "אל-מנארה" זומן מיד לאחר מכן לחקירה בתחנת המשטרה המקומית, וכמה ימים לאחר מכן נחקר שוב בידי אנשי התביעה הכללית. אתר החדשות הלובי "ליבִיָה אל-יום" דיווח כי גורמים רשמיים איימו לגרש מבית המחסה את המפגינות, ולחצו עליהן לסגת מהצהרותיהן ולתבוע את העיתונאי בגין לשון הרע. אולם, ב-29 באוקטובר התביעה הכללית פתחה בחקירת הטענות וב-31 באוקטובר הגישה כתב אישום נגד ראש בית המחסה בגין הטרדה מינית.

היחס לזרים

לוב מוסיפה להתעלל ולפגוע במהגרים הנתפסים בניסיון לעזוב את המדינה בכלי שיט. בחודש מאי 2009 ערך ארגון Human Rights Watch ראיונות במלטה ובאיטליה עם מהגרים שהוחזקו בשלב מסוים במעצר בלוב. כל המרואיינים דיווחו כי הרשויות בלוב התעללו בהם והחזיקו אותם במעצר ללא הגבלת זמן, לעתים קרובות בתנאים בלתי אנושיים ומשפילים. המרואיינים תיארו כיצד הסוהרים הלובים הכו אותם באלות עץ ומתכת, והחזיקו אותם בצפיפות רבה ובתנאי תברואה ירודים ביותר. המרואיינים אף דיווחו על שחיתות ואלימות של המשטרה, וכן על כך שמהגרים הושלכו במדבר בסמוך לגבולותיה היבשתיים של לוב. אנשי Human Rights Watch ביקרו בלוב בחודש אפריל 2009, אך גורמים רשמיים לא הסכימו לאפשר להם גישה לאף אחד ממתקני המעצר הרבים המיועדים למהגרים.

בלוב אין חוק הנוגע למקלט מדיני. בנוסף, לוב לא חתמה על אמנת הפליטים משנת 1951, ואין לה הסכם עבודה רשמי עם הנציב העליון של האו"ם לענייני פליטים.

גורלם של עצירים שהוחזרו

לוב ממשיכה לחלוק עם ממשלות מערביות מידע מודיעיני על גורמים איסלאמיים מיליטנטיים, וארה"ב ובריטניה ממשיכות לראות בה שותפה אסטרטגית למאמצי הלחימה בטרור. כמה אנשים שארה"ב החזירה או הסגירה ללוב בחמש השנים האחרונות עדיין מוחזקים במעצר לאחר משפטים לא הוגנים שהתקיימו בעניינם, ורשויות לוב ממשיכות להחזיק במעצר את מוחמד א-רימי ואת סופיאן חמודה, אזרחי לוב שארה"ב החזירה בשנים 2006 ו-2007 ממתקן המעצר במפרץ גואנטנמו. באפריל 2009 הצליח ארגון Human Rights Watch לאשר מידע שלפיו חמישה עצירים שסוכנות הביון המרכזית של ארה"ב – הסי-אי-אי – החזיקה בעבר בחשאי, עצורים כעת בכלא אבו סלים.

בחודש מאי נמצא עלי מוחמד אל-פח'רי (המוכר גם בכינוי איבן א-שיח' א-ליבי) מת בתאו בכלא אבו סלים. בית הדין לביטחון המדינה גזר על א-ליבי מאסר עולם לאחר שהועבר ללוב בשנת 2006 בעקבות הסגרתו מידי ארה"ב לידי ירדן, מרוקו ומצרים (שבה עונה). אנשי ארגון Human Rights Watch שביקרו בבית הכלא ב-27 באפריל שוחחו עמו בקצרה, אף כי הוא סירב להתראיין. העיתון הלובי "אויא" דיווח לראשונה על מותו של א-ליבי ב-10 במאי. בדיווח נטען כי הוא התאבד.

גורמי מפתח בינלאומיים

ב-20 בנובמבר 2008 אישר הסנאט בארה"ב את מינויו של ג'ין קרץ לשגריר הראשון ללוב מאז שנת 1972. בחודש ספטמבר 2009 ביקר קדאפי בארה"ב בפעם הראשונה, ונאם במשך 96 דקות בפני העצרת הכללית של האו"ם.

ב-20 באוגוסט הורה שר המשפטים הסקוטי קני מק'אסקיל על שחרורו של עבד אל-באסט עלי אל-מגרהי, האדם היחיד שהורשע בפיצוץ המטוס מעל שמי לוקרבי בשנת 1988. סיף אל-אסלאם אל-קדאפי ליווה את אל-מגרהי בדרכו חזרה לטריפולי. את פניו של אל-מגרהי קיבלו בשדה התעופה של טריפולי המונים שנופפו בדגלי סקוטלנד. בריטניה וארה"ב גינו בחריפות את קבלת הפנים הזאת, ואמצעי התקשורת ביקרו את בריטניה על כך ששילחה את אל-מגרהי לחופשי בניסיון לשפר את קשריה העסקיים. במועד מאוחר יותר הודתה בריטניה כי ממשלתה הייתה מעוניינת בשחרורו מסיבות אסטרטגיות ומסחריות.

שיתוף הפעולה בין איטליה לבין לוב בענייני הגירה התהדק. שיתוף פעולה זה מתבסס על "אמנת הידידות" שאושרה בחודש מארס 2009 ואשר מבטיחה פיצוי עבור הקולוניאליזם האיטלקי וקובעת אמצעים משותפים לפיקוח על ההגירה. ביוני 2009 ערך קדאפי ביקור רשמי באיטליה, וביקר בה פעם נוספת בחודש יולי כדי להשתתף בפגישות ארגון המדינות המתועשות – הג'8. בחודש מאי התחילה איטליה לאסור על כניסת מהגרים בכלי שיט ולהחזירם בכוח ישירות ללוב, וזאת בתיאום עם הרשויות בלוב (ראו גם את הפרק על האיחוד האירופי).

בחודש פברואר בחר האיחוד האפריקני בקדאפי ליושב הראש שלו, ובחודש יוני קיים האיחוד ועידת פסגה בעיר ס'רת שבלוב. קדאפי קידם בוועידה את הקמתו של "איחוד מדינות אפריקה" והמשיך במאמציו לקעקע את סמכותו של בית הדין הפלילי הבינלאומי, באופן שתתם לאימוץ ההחלטה שקראה לחברות באיחוד האפריקני שלא לשתף פעולה עם בית הדין בכל הנוגע למעצרו ולהסגרתו של נשיא סודן עומר אל-בשיר, שבית הדין הוציא נגדו צו מעצר בגין פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות.